

rodu, ki je ob novem prelomu ostal najbolj odprt sunkom časa, tudi skrajnim. Tako so v njegovo pesniško delo dejansko ujete vse bistvene razvojne stopnje povojne slovenske lirike, četudi v mejah svojevrstne osebnosti. Pozornejši prikaz njegove lirike nam zato razen čisto individualnih značilnosti osvetli tudi obravnavano splošno smer razvoja, prav tako pa opozarja na osrednji problem naše neposredno sodobne poezije. Mimo tega se danes že da trditi, da je prav Udovič tisti avtor, ki je s svojo pesniško prakso in teorijo zelo močno vplival na mlado liriko, zlasti na njen drugi ter zadnji val.

Helga Glušič

O SLOVENSKI POVOJNI PROZI

Podati razvoj slovenske proze od leta 1945 do danes je dovolj zahtevna in še bolj odgovorna naloga. Čeprav se je v času sedemnajstih let prav gotovo že izoblikovala določena razvojna črta prozne ustvarjalnosti, je vendarle pred nami vrsta dejstev, ki nas lahko ovirajo pri objektivni sodbi o tem razdobju.

Dejstvo, da teh sedemnajstih let ustvarjanja ne moremo obravnavati kot neke zaključene enote, kot nekega v sebi že dozorelega in enotnega telesa, močno otežkoča jasen pogled in dokončne sodbe o prozi te dobe. Poleg tega smo kot priče literarnih dogodkov neposredno prizadeti pri nekaterih problemih sodobnega ustvarjanja — to pa je rezultatu analize prej v škodo kot v korist.

Da bi objektivneje presodili literarno dogajanje tega časa, njegove umetniške dosežke, vrhove njegovega razvoja in silnice, ki so povzročale spremembe v njem, moramo razumeti to obdobje kot razmeroma dolgo trajajoče iskanje ustreznega izraza za umetniško oblikovanje bogate revolucijske in narodnoosvobodilne tematike in za upodobitev problemov sodobne družbe in sodobnega človeka.

Le s temeljito analizo gradiva se je mogoče približati objektivni sodbi o literarnem obdobju in se tako izogniti splošnim sodbam in skrajnostim v pozitivnem ali negativnem pogledu. Jasno je, da v obliki referata in v za to določenem času ni mogoče ustvariti celotnega pregleda, čeprav gre tu le za prozo. Zato je potrebno izluščiti iz celotnega gradiva posamezne elemente, ki v sebi združujejo več ali manj pomembnih značilnosti za posamezne razvojne stopnje. Na osnovi teh elementov bom poskušala razložiti poglobitve stopnje razvoja in značilne novosti v povojni slovenski prozi, ki dajejo razvoju smer in vzgon.

Tradicija socialnega realizma v slovenski prozi tridesetih let je v prvih povojnih letih prevladovala in postala tudi osnova za nadaljnji razvoj v smeri socialističnega realizma.

Oblikovanje novega družbenega reda po končani vojni je zahtevalo odločen obračun z zastarelimi, ideološko negativnimi in pridobitvam revolucije nasprotnimi težnjami. Tej zahtevi je sledila tudi umetnost, ki je oblikovala neposredne vtise iz pravkar minulega obdobja zgodovine slovenskega človeka. Naloga umetnosti v tem zgodovinskem prevratnem času je bila: seznaniti z novo stvarnostjo čimširše ljudske množice, jih pritegniti k obnovi in izgradnji novega družbenega reda in jih s tem iztrgati iz globoko vsajenih tradicionalnih oblik medsebojnih odnosov. Prozo prvih povojnih let zato karakterizira preprosta, estetsko bolj ali manj neizdelana oblika. Težnja po idejni jasnosti je zavajala avtorje v jasno ten-

denčnost na osnovi fabulativne razgibanosti in manj na osnovi poglobljanja v moralno etične probleme medvojnega človeka. Pod močnim vplivom sovjetskega socialističnega realizma so se oblikovali romani o ljudski oblasti, o novih oblikah izgradnje naše vasi in o novih perspektivah človeka v socialistični družbeni ureditvi.

Veličastnost doživetij v narodnoosvobodilnem boju je zahtevala takojšnjo upodobitev in vrsta slovenskih proznih ustvarjalcev se je lotila te tematike s čustvenim zanosom, ki ga je krepila bližina prevratnih dni.

Nujno je bilo, da je proza, ki je nastala neposredno po osvoboditvi, oblikovala legendarno dobo na čustveno prizadet način in z ideološkim zaletom, ki ni utegnil oblikovati umetniško popolnih del. S tem je proza zabeležila zgodovinsko logično pogojeno prvo razvojno stopnjo socialističnega realizma.

Skupina ustvarjalcev, ki so pokazali svojo umetniško in ideološko zrelost že v tridesetih letih, je obogatena z novimi pogledi, novimi doživetji in novimi spoznanji odločilno posegla tudi v prvo razdobje literarnega razvoja po vojni. To so predvsem Prežihov Voranc, Miško Kranjec in Ciril Kosmač pa Anton Ingolič, Juš Kozak, Ivan Potrč, France Bevk, Mira Mihelič in drugi.

V skupino jih povezuje realističen, stvaren odnos do sveta, ki ga oblikujejo v svojih delih. Tematsko so navezani na zelo široko območje, ki sega od prikazovanja simptomov razpadanja stare kapitalistične družbe, socialnih in nacionalnih problemov pa do narodnoosvobodilne tematike in sodobnega življenja. Za to, prvo fazo so kot literarnozgodovinski dokument značilni romani Miška Kranjca, ki so izrazit odraz prehodnega časa, ko je umetniška ustvarjalnost na razpotju novih problemov iskala zanje ustrezen izraz.

Prva povojna faza je torej potekala v znamenju hitrega napredka v družbenopolitičnem in ekonomskem pogledu, ki ga niso mogli spremljati visoki umetniški dosežki, pač pa zgodovinsko nujna tendenčna proza. Ta se je v nekaj letih izživela in se zaradi ustalitve položaja umaknila, če ne popolnoma izginila ob splošni sprostivni in demokratizaciji, ki sta polagoma nastopali po letu 1948.

V prozi je val sprostivne začititi razmeroma pozno. O osamljenem pojavu Kocbekovih novel »Strah in pogum«, ki ideološko niso mogle vplivati na razvoj prebujajoče se proze, je potrebno ugotoviti, da je prav ta pojav značilen za val sprostivne in demokratizacije v umetniškem ustvarjanju. V tem trenutku je namreč pojav zaslužil prosto pot in se rodil.

Dosedanja oblika realizma — deskriptivni socialistični realizem — se je jasno pokazala za nezadostno in neprimerno, da bi mogla v celoti zajeti raznovrstnost dogajanja in globino doživetij sodobnega človeka. To so začutili tudi pisatelji prej omenjene skupine in so v iskanju novih prijemov in s pomočjo poglobljenega doživljanja poskušali najti novo pot.

Med temi sta najznačilnejša Ivan Potrč z romanom Na kmetih (1954 oz. NSdb 1953) in Ciril Kosmač s Pomladnim dnem (Novi svet 1950, v knjigi 1953). Prvi rezultat iskanja v smeri poglobitve in novih možnosti realističnega oblikovanja se je vidneje manifestiral v romanu Cirila Kosmača. Do sedaj razmeroma površno, ohlapno in največkrat le zunanje oblikovana tematika bližnje preteklosti je v Pomladnem dnevu dobila subjektivnejšo, lirsko obarvano podobo. Širino epskega oblikovanja realističnih panoram je tu zamenjala tenkočutno čustveno, mestoma celo zakrito melanholično konstruirana lirična proza. Med realistični, objektivni svet in nas je stopilo avtorjevo čustvo kot umetniško prečiščujoč filter, ki objektivno obarva z odtenkom subjektivnega karakterja. Intenzivnejše ugotavlja-

nje rasti zavesti v globljih plasteh človekove duševnosti je v Pomladnem dnevu šele na začetni, poizkusni stopnji.

Popolnoma drugačne narave je realizem Ivana Potrča v romanu Na kmetih. Kot specifična, predvsem pa na nov način oblikovana téma se tu pojavlja podoba kmečkega življenja po vojni, neidealizirana podoba degeneracije želje po zemlji oziroma navezanosti na zemljo. Pojavnost kmečkega človeka, kot jo je podal Ivan Potrč v svojem romanu, je zanimiva tudi zato, ker kot tema v sodobni (slovenski) prozi izgublja svojo tradicionalno pomembnost. Odkriti vzroke tega dejstva pa bi zahtevalo podrobno literarno in kulturno družbeno raziskavo.

S specifično in aktualno problematiko bogatita našo povojno književnost dva tržaška pisatelja prozaista: Boris Pahor in Alojz Rebula. Oba močno posegata v literarno dogajanje pri nas predvsem z deli, ki obravnavajo nacionalno vprašanje tržaških Slovencev. Z isto tematiko iz predvojnega obdobja se srečavamo v delih Franceta Bevka in Cirila Kosmača, sodobne probleme slovenskega človeka onstran meje pa predstavlja Alojz Rebula v romanu Senčni ples (1960). Z izrazitim, svojskim stilnim prijemom in s poetično rahlimi opisi notranjih bojov, odločitev in iskanj glavnega junaka romana predstavlja Rebula svoj svet z resnično umetniško ustvarjalno močjo, zaradi česar ga lahko označimo kot avtorja enega najkvalitetnejših dosežkov povojne slovenske proze.

Pahorjev roman Onkraj pekla so ljudje (1958) obravnava problem razčlovečenja v najtragičnejšem smislu. Nacionalni problem je tu sicer v ozadju dogajanja, vendar prisoten kot pomemben element v procesu, ki predstavlja bistvo romana, to je v procesu vračanja v življenje, procesu postopnega prebijanja glavnega junaka iz lupine odtujenega taboriščnika z morečimi prividi pretekle resničnosti v začudenega in čutečega, ponovno rojenega človeka.

Pri obeh omenjenih avtorjih pa so vidni posebni idejni, predvsem pa stilni elementi, ki ju ločijo od domačih, iz naših družbenih in kulturnih razmer izraslih ustvarjalcev.

Občutljiva reakcija mladih proznih ustvarjalcev, ki jih je rodil novi čas in katerim je sodobna problematika postala izhodišče njihovih idejnoestetskih pogledov in hotenj, je povzela pozitivne elemente starejše generacije in jih preoblikovala na samostojen in nov način. S tem je začela novo obdobje povojne slovenske proze.

Izrazito in pogumno so se lotili bolečih strani sodobne družbene problematike. Netendenciozno, brez patetike in herojstva hočejo upodobiti trpljenje malega človeka, izvijajočega se iz ostankov stare miselnosti in usedlin starega družbenega reda. Kot kontrast herojskim, večkrat neživljenjskim upodobitvam čistih in idealnih junakov revolucije je nastopil svojo pot v slovenski prozi vsakdanji, mali človek z vsakdanjimi, objektivno majhnimi in nepomembnimi, subjektivno velikimi težavami, ki usmerjajo njegovo hrepenenje in delovanje. Nova smer v mladi prozi naglašča predvsem moralnoetično problematiko medvojnega in sodobnega človeka. Oblikuje pa to problematiko v najrazličnejših stilnih izvedbah, od socialističnorealistične do skrajno modernistične abstraktne.

Prvi zastopnik mlade generacije, Beno Zupančič, je že s prvo zbirko novel »Štirje molčeči in druge zgodbe« zbudil pozornost z umetniško prepričljivim prijemom, stilno ubranostjo in izdelanostjo pa s premikom iz golega fabuliranja v notranje čustveno in psihično bogato niansirano dogajanje v človeku. Še bolj kot prvo delo pa je korak v smeri poglobljenega, življenjsko bogato občutenega oblikovanja izpričal v svoji drugi zbirki novel »Veter in cesta« (1954). Tu je temat-

sko vezan popolnoma na sodobne probleme, predvsem pomembne in nove v novelah Pogreb in Veselica.

Pogumno se je lotil problema notranje rasti človeka v socialistični družbi, poglobljajoč se bolj in bolj v njegov notranji svet. Prikazuje ga kot odsev družbenopolitičnih sprememb, ki v zahtevi po novem človeku terjajo od posameznika hiter razvoj v smeri družbenokoristnega in globoko humanega bitja, s čimer ta nujno naleti na ovire subjektivnega ali objektivnega značaja.

V istem času, to je v letu 1954, se pojavi tudi druga, za pobudo mladih značilna publikacija »Novele«, ki je združila v kolektiv tri ustvarjalce, sodelavce revije »Beseda«: Andreja Hienga, Frančka Bohanca in Lojzeta Kovačiča. Po umetniško oblikovni plati ti avtorji nimajo veliko skupnega. Očitno jih je združila mladost in skupna težnja po sodobnem oblikovanju življenja.

Za nadaljnji razvoj proze sta značilna predvsem Hieng in Kovačič. Realistični oblikovalec drobnih vsakdanjih usod predmetja Lojze Kovačič se predstavlja z devetimi Ljubljanskimi razglednicami, v katerih se je z namerno preproščino lotil miniaturnih problemov mesta. Iztrgal je nekaj drobcev iz mozaika vsakdanjosti. Mali, v vsakdanje skrbi vkljenjeni človek pa v nekaterih razglednicah doseže pomembnost širšega obsega.

Andrej Hieng je v povojni prozi aristokratsko izjemen pojav. Izjemen zato, ker z izbiro tematike in z oblikovalnim prijemom ne sodi v kakršnokoli skupino in ostaja slej ko prej zaradi nekoliko rafiniranega oblikovanja izjemnih duševnih in čustvenih procesov v človeku samostojen oblikovalec. Njegove novele odlikuje tenkočutno opazovanje nians v dogajanju in izredno dramatično in suggestivno oblikovana vsebina. Je mojster grozljivih občutij in nerazložljivih tragičnih usod z življenjsko krivdo obteženih ljudi. Ti elementi se še jasneje izražajo v zbirki novel »Usodni rob« iz leta 1957. Človeka njegove proze karakterizirajo sanjski prividi, slutnja nečesa usodnega, iz otroštva prinesena krivda, trpinčenje človeka z jalovimi iskanji v razboleli notranjosti. Etično moralno očiščenje, ki je cilj teh duševnih procesov, je psihološko razumljivo, včasih tuje, skonstruirano. Usodna zaznamenovanost šibkih, osamljenih, je tragika njegovih junakov. Problem združevanja nasprotujočih si čustev, konkretno sovraštva in ljubezni, ki ustvarjajo dvojnost človeka, daje iskanju bistvenega in elementarnega svoj smisel.

Proces rasti umetniške kvalitete v delih mladih avtorjev je odločilno vplival na splošni razvoj slovenske proze v petdesetih letih. Naslednja stopnja razvoja ni prinesla bistvenih sprememb glede tematike in formalnih elementov. Omejila se je na poglobljanje in dopolnjevanje teh in na nekatera nova idejna iskanja. Za to obdobje je značilen močan kvantitativen dvig prozne ustvarjalnosti, saj se prej omenjenim pridruži še cela vrsta bolj ali manj sposobnih mladih ustvarjalcev. Ti se polagoma začno po svojih stilnih značilnostih ločevati v dve skupini. Prva skupina se nagiba k realističnemu oblikovanju, druga pa k radikalnejšim oblikam v smeri modernega abstraktnega izraza, ki pa v prozi, zaradi narave proze same, niso dosegle tako ekstremnih poskusov kot v poeziji. Ta skupina, ali natančneje, nekateri predstavniki s subjektivističnim pojmovanjem življenja in umetnosti zapadajo v enostransko poglobljanje v občutljive sfere človekove eksistence.

Interes te druge skupine se je manj usmeril v problematiko sodobnih družbenih vprašanj in medsebojnih odnosov človeka in družbe kot predvsem v človeka osamljenca, osamljenega v družbi in v samem sebi (P. Božič). Temu individuumu je ustvarjalec največkrat dal tudi avtobiografske poteze, s čimer je ta imel možnost, da se razvije in oblikuje v verjetno in resnično, psihološko sicer

prezapleteno, vendar dostikrat živo in prepričljivo podobo sodobnega zbeganega in v relativnost svojih prepričanj zamotanega človeka. Ker nas zanima funkcija takšnega pogleda na življenje in človeka v prozi, ugotovimo naslednje: najvidnejši in najpomembnejši vpliv, ki ga opazimo ob delovanju te nove, na slovenske razmere in na slovenskega človeka cepljene ideologije zapadnoevropske sočasne kulture, je ta, da se prozna dela te skupine mladih ustvarjalcev ne dotikajo več družbenih vprašanj v taki obliki, da bi mogli ustvariti podobo današnjega življenja v celoti.

Predmet te proze je postal iz družbenega okolja iztrgan človek. Prostor in čas sta tako postala močno zabrisana ali popolnoma abstraktna, oziroma prilagojena duševnemu stanju subjekta. Ta je središče, nosilec teze in izpovedovalec tragike nesvobodnega, nemočnega, z okolico nepomirjenega in v sebi neznanega človeka, ki se hrani z iluzijo in s sanjami, brez volje in sposobnosti, da bi jih uresničil.

Težnja po čimbolj ekspresivni obliki je vredna in pozitivna stran te proze, pa naj gre za novelo ali kratek roman, ki sta najpogostnejši obliki v povojni prozi sploh. Za nekatere je značilen izbrušen stil, zgoščeni, presenetljivo učinkoviti in dramatični dialogi, čustveno in miselno bogati in daleč od vsega papirnatega in ponarejenega.

Iskanje novega izraza je vsekakor ena izmed najpomembnejših značilnosti povojne slovenske proze. In to iskanje ni ostalo brez pozitivnih rezultatov.

Z nekaterimi zgoraj navedenimi elementi se srečamo v romanu Dominika Smoleta »Črni dnevi in beli dan« (1958). Predstavlja nam svet umetnikov, ljubezenski trikot. V vsakem od treh živi močno čustvo, osnovano na iluzornem hrepenenju. Čustvujejo in hrepenijo drug mimo drugega, v brezizhodnost rešitve svojih problemov. V njih ni nikakršnih trdnih oporišč, ki bi jim življenje napravila perspektivno v slabem ali dobrem pogledu. Smrt je tudi tu, kot v novelah Andreja Hienga, tisti usodni rob, ki zbistri in reši situacijo in dá človeku moč za življenje, ki pa ostane še vedno v relativno zabrisanih mejah. Na Hienga spominja mestoma tudi stilno, predvsem v svojem pojmovanju dvojnega dialoga. Tudi v prozi Dominika Smoleta namreč skopi dialog ustvarja iluzijo, da je pogovor med dvema vsebinsko jasnejši in miselno bogatejši, vendar dostopen le čutno izredno tenkoslušnemu človeku. Vladimir Kavčič, Smiljan Rozman in Marjan Rožanc (zadnji le deloma, ker se v nekaterih novelah odločno približuje drugi skupini) in še vrsta drugih iščejo v smeri sodobnim problemom ustreznega realističnega izraza.

V tem pogledu je pomembnejša zbirka novel Vladimirja Kavčiča »Čez sotesko ne prideš« (leto 1956), ki združuje deset novel z vojno tematiko. Zbirka pomeni nov pogled na doživljanje človeka v vojni, njegove reakcije na spremembe in s tem povezano preizkušnjo človekove zavesti. V posameznih novelah je upodobil vrsto objektivno karakteriziranih tipov in njihovih povečini tragičnih usod v vojni. Obdelal je vrsto problemov, ki so značilni za vse povojno obdobje v naši literaturi: problem humanosti žrtvovanja človeka zaradi kolektiva, zaradi ideje, problem občutja krivde, ki zasleduje človeka in ga prisili v smrt (motiv, ki ga je skoraj istočasno upodobil tudi Ciril Kosmač v Baladi o trobenti in oblaku, kjer je povezan z zgodbo o poslednjem boju legendarnega Temnikarja), in pa močno prizadeto doživljanje boja dozorelega mladega človeka, ki ne najde opore v mirnem času in ga begajo spomini na preteklost. Problem je opisan s trpkostjo in bolečino, ki naj pomaga razumeti v vojni rojeno generacijo in njeno stisko v iskanju smisla in vsebine življenja.

Čeprav je Vladimir Kavčič v naslednjih letih izdal še vrsto krajših romanov, ostane njegova prva zbirka novel še vedno umetniško in doživljajsko najmočnejše in idejno estetsko razmeroma najbolj izčiščeno delo. Tudi Marjan Rožanc in Smiljan Rozman, prvi z zbirko novel »Mrtvi in vsi ostali« (1959) in drugi z novelami »Mesto« (1961), sta se predstavila kot uspešna oblikovalca sodobnih problemov.

Problematika vsakdanjosti, preprostosti in majhnosti, ki zahteva realističen prijem, je našla originalnega in svežega interpreta v Smiljanu Rozmanu. Podobno kot Lojze Kovačič v Ljubljanskih razglednicah je z iskrivo in trpko hudomušnostjo, z živahnimi barvami upodobil življenje mesta. Situacije in problemi so redkokdaj tragični, in kadar so, tragika nima na sebi ničesar usodnega — vključena je v nemirni tok dogajanja kot dejstvo, ki je nujni sestavni del življenja in nikogar ne preseneča.

Pri Marjanu Rožancu je zaslediti poleg objektivnih podob iz življenjske vsakdanjosti ob stran potisnjenih ljudi tudi novele s subjektivneje oblikovano tragiko osamljenega človeka, ki se upira konvencionalnim normam življenja in bolj z intuicijo kot z razumom odklanja ustaljene oblike medsebojnih človeških odnosov. Iz konflikta z obstoječo stvarnostjo išče izhod v samem sebi. Ob problematiki teh novel se odpira vprašanje, kje je vzrok in osnova za tak odnos do življenja, ki osamlja človeka in ga napravi neodgovornega za svoja dejanja. Kje je vzrok nezmožnosti čustvovanja, gneva nad vsakdanjim redom stvari, nad krivičnostjo stvarnih človeških odnosov? In kje je vzrok trpkega odpora vsakršnemu utesnjevanju, ki ne izvira iz subjektivnih hotenj? Ali je vzrok nekje v globinah bistva človeka, ali v čustvovanju generacije, ki ji je zgodovina dala navidezno stransko vlogo in katere nesproščena energija blodi v abstraktnih sferah eksistenčnih vprašanj in tam išče izhoda v smeri koristnega in smiselnega delovanja za izgradnjo zavesti socialističnega človeka?

To vprašanje bo rešil nadaljnji razvoj dela mlade generacije, saj je šele na začetni stopnji svojega razvoja.

Bolečina mlade generacije slovenskih prozaistov nerealistične smeri se v tej ali podobni obliki pojavlja predvsem kot problem osamljenosti, nesmiselnosti urejenega, v nemoči čustvovanja in v krčevitem iskanju bistva resničnega in bistvenega v utripu človeka v našem času in naši družbi.

Dovolj intenzivno je iskanje realistične smeri, ki se izvija iz deskriptivnega, z jasno tendenco otovorjenega realizma na bolj ali manj uspešen način. V to iskanje je posegel tudi pesnik Matej Bor z romanom »Daljave« pa Miško Kranjec z zgodovinsko epopejo iz NOB (Za svetlimi obzorji), katere prvi del, Nad hišo se več ne kadi (1960), dá slutiti, da bo celotno delo utegnilo postati veliki tekst narodnoosvobodilnega boja. Široko osnovana problematika zajema s pomočjo ogromnega zgodovinskega gradiva snov iz strategije partizanskega napadanja, iz političnih problemov pri formiranju NOB in natančne razčlembе dogajanja v nasprotnem taboru, kar vse dopolnjuje s poglobljanjem v usodo posameznika kot pripadnika določene ideologije in kot človeka, ki je zdaj omahljiv, zdaj trden, zdaj žrtev moralno etičnih kriz, zdaj spet krvoločna žival. Posebno opisom moralno etičnih kriz likvidatorjev, omahljivcev in »neodločnik«, ki so najtragičnejši liki, posveča Kranjec največ pozornosti. Težnja po objektivnem prikazovanju narodnoosvobodilne borbe je tekstu pripomogla do nekaterih pretresljivih prizorov, ki dajejo delu moč in prepričljivost.

Z medsebojno povezavo procesov v človeku in široko zajetega družbenega dogajanja poskuša ustvariti vsestransko, celovito podobo doživljanja mlade generacije spet Vladimir Kavčič v svojem romanu »Tja in nazaj« (1962).

V tem delu poskuša premostiti oziroma rešiti dolgotrajno krizo in oblikovna ter idejna nihanja najmlajših ustvarjalcev med aktualnimi vprašanji našega socialističnega družbenega razvoja in bistvenostnimi, splošnimi problemi človeka in človeštva sploh. V romanu »Tja in nazaj« je Kavčič drzno zastavil vrsto vprašanj, ki zadevajo stvarnost. Predvsem je poskušal najti izhod iz malodušja, iz katerega se izvija del mlade generacije, in smisel nadaljnjemu boju človeka za nekaj koristnega in potrebnega. Poskušal, pravim. Kajti pomanjkanje umetniške prepričljivosti in trdnosti, izčiščenosti zgradbe opravičuje to oznako. Dogajanje se umika mirno tekočemu pripovedovanju — analiziranju stanja — in s tem razprši celovitost in rezkost problema. Aktualen in sodoben problem je v tem Kavčičevem romanu tako ustvarjen le kot poskus.

Na zaključku je treba omeniti še en element, ki je značilen za obravnavano obdobje, to je obsežna memoarska literatura, partizanski spomini in doživetja iz taborišč in zaporov. Neredko ti spomini niso napisani brez umetniško ustvarjalnih pretenzij in neredko tudi niso brez umetniške vrednosti. Vsekakor pa so ti zapisi pomembni kot gradivo za spoznavanje dobe, ki bo morda kdaj ponovno zaživela v slovenski »Vojni in miru«. Avtorje je rodilo dogajanje samo, zato so to dogajanje le redko lahko prežarili s svojo osebnostjo in mu dali življenjsko moč. Za ilustracijo naj navedem le nekaj imen: Matevž Hace (Komisarjevi zapiski, 1959), Vlado Habjan, Milan Guček, Radko Polič in še vrsta drugih.

Naj zaključim ta vsekakor nepopolni ekskurz po slovenski povojni prozi z mislijo, da iz razpotja, na katerem je že nekaj časa, slovenska proza išče svojo pravo smer, pravi izraz, podobnega, kot ga je družbeno dogajanje tridesetih let našlo v delih Prežihla, Kranjca in Kosmača.

Franc Zadravec

SLOVENSKA POVOJNA LITERARNA KRITIKA IN ESEJISTIKA

(Fragment)

Referat bi moral obseči vso tisto snov, ki ni lirika, proza in dramatika, a je tesno povezana z vprašanji rasti umetniške književnosti, tedaj umetnostnonazorski esej in nevezane umetnostnonazorske izpovedi književnikov, članke in razprave, ki aktualizirajo določena vprašanja literarne estetike in literarno kritiko. Gradiva s tega nepesniškega področja je v naši povojni književni publicistiki toliko in tako različne kakovosti po metodah, značaju problemov in idejnih rešitvah, da nas ta različna skrb za književnost postavlja pred razmeroma zapletene in dolgoročneje raziskovalne naloge, ki se jih je v referatu možno kvečjemu le po vrhu dotakniti. Pa še v tej obliki se moramo omejiti le na snov iz osrednjih povojnih literarnih revij (Novi svet, Naša sodobnost, Mladinska revija, Beseda, Revija 57, Nova obzorja in Perspektive). Vem, da so objavljali načelne pogovore